Dumnezeu şi profitul. – o privire europeană asupra unor doctrine economice –

Dan POPESCU

Universitatea „Lucian Blaga", Facultatea de Ştiinţe Economice
"Lucian Blaga" University, Faculty of Economic Sciences
Personal e-mail: dan.popescu@ulbsibiu.ro

God and Profit: A European View on Some Economic Doctrines

How has the relationship between God and profit evolved over time? How and to what extent has today's European identity acquired a social component? What reverberations did and have this fact? How do they face, from such a perspective, essential economic doctrines, approached in their evolution? What projections have been seen and seen in Romania? Here are the main questions that the present study aims at answering.

Keywords : God, profit, doctrines, social, negotiation, history, realities, perspectives.

Atunci când maica stareţa din „Les Miserables" a lui Victor Hugo l-a minţit pe inspectorul de poliţie Javert că fostul ocnaş Jean Valjean nu este ascuns în mânăstirea ei – scenă atât de dramatică din filmul cu acelaşi nume, varianta cu Gerard Depardieu (Jean Valjean), John Malcovitch (Javert) şi Jeanne Moreau (stareţa) – a fost vorba de Dumnezeu, de virtute sau a fost vorba de păcat? „La mère superieure" nu a vrut să-l „dea" pe Jean Valjean poliţiei brutale, ştia că lucrurile nu sunt în ordine. Deci, deşi neadevăr, a fost vorba de virtute. Aşa am înţeles cei mai mulţi. Dar, de ce, atunci genialul Victor Hugo o imaginează, după scena respectivă, pe stareţă solicitând unei „surori" să o biciuiască pe spate întrucât l-a minţit pe inspector? Deci, nu a fost vorba numai de Dumnezeu, de virtute, ci şi de păcat, de diavol. Aşadar, chestiunea este mult mai complexă... Avem, în viaţa noastră, diferenţe enorme între „cuvinte" şi realităţi. Între principii şi detalii. Între promisiuni şi îndeplinirea lor (vezi, mai ales, politicienii, dar nu doar ei). Este greu să rezolvăm, dar mult mai dificil este să înţelegem. Avem nevoie nu doar de termen scurt, ci faptele trebuie privite şi într-o anumită perspectivă, pe termen mediu şi lung. Ce facem astăzi, ce efecte au acţiunile noastre pentru noi şi pentru alţii în viitor? În fapt, condiţia omului este cea mai importantă.

Aşadar, Dumnezeu şi profitul. O privire europeană asupra câtorva idei şi doctrine economice. Desigur, este competiţia, este lupta pentru existenţă, dar acest lucru înseamnă ceva. Noi discutăm despre altceva. În antichitatea profundă, Dumnezeul nostru creştin nu era recunoscut. Mai târziu, dintr-o anumită parte, da. Oricum, Dumnezeu în opoziţie cu stăpânii de sclavi, recunoscând sclavii, nu era nici în puterea înţelegerii divine, nici în puterea înţelegerii noastre. Cred – şi nu este doar opinia mea – că Roma, Imperiul Roman, dacă ar fi fost creştine, nu ar fi avut sfârşitul pe care l-au avut, felul în care destrămarea s-a petrecut. O paranteză. Au fost multe motive economice, dar, alături de ele, o cauză importantă a Războiului civil „Nord contra Sud" din Statele Unite a fost înlăturarea sclaviei, şi în faţa lui Dumnezeu şi în faţa oamenilor. Închei

paranteza. Mai departe, în Evul Mediu, conflictul, confruntarea între Dumnezeu şi profit devin deja active. Biblia contra Bursei. Tot mai mult şi mai ales în Evul Mediu mijlociu, o viaţă modestă, umilinţa, o viaţă ascetică, promovate de biserică (dar nu şi practicate de unii preoţi), sunt opuse unei vieţi supraîmbelşugate, opulente. Sunt opuse plăcerilor ascunse sau deschise ale traiului. Adică vieţii bogaţilor, celor mai bogaţi. Făcând bogaţii păcate, au început să-şi cumpere impunitatea, negociind cu Dumnezeu prin intermediul preoţilor creştini catolici, al indulgenţelor...

Iată, dar, de ce la finele lunii octombrie acest an sunt 500 de ani, o jumătate de mileniu, de la acea zi în care la Wittenberg, în Saxa, în Germania, călugărul Martin Luther a afişat pe peretele universităţii tezele sale protestante. Susţinea – şi avea deplină dreptate – că cu Dumnezeu nu se poate negocia păcatul, nici crima, nici furtul, nici corupţia, minciuna, nici adulterul. Nu poţi da bani bisericii şi să ţi se ierte. Începea o lume...

... În timp, nu mai intru în detalii, lucrurile s-au calmat, atât de mult încât, în urmă cu câţiva ani, însuşi Papa i-a adus omagiu lui Luther. Iar, în acest context, identitatea europeană a dobândit, în mai mare măsură, o dimensiune morală religioasă, socială. A dragostei faţă de aproape, a generozităţii, a înţelegerii şi sprijinului pentru altul în nevoie. A luptei împotriva sărăciei, pentru libertatea fiecăruia dar fără a dăuna altora, pentru egalitatea de şanse, pentru fraternitatea între oameni, respectiv pentru solidaritate. Iată, dar, că identitatea europeană care presupune, acum, administrativ, pentru fiecare dintre noi, apartenenţa la o ţară membră a Uniunii Europene sau chiar apartenenţa la o Europă ce se întinde, geografic, de la Atlantic la munţii Urali, relevă şi o componentă morală, socială, caracteristică religiei creştine: „iubeşte-ţi aproapele", toleranţa, umanismul.

Cam în acest sens deslușesc eu problema. Şi atunci, în Franţa, de exemplu, regele Ludovic al XVI-lea care neglija poporul şi soţia sa Marie Antoinette, care îl disprețuia chiar, au fost mai puţini europeni decât Danton, Robespierre, Marat, Saint-Just, Camille Desmoulin şi alţi fruntaşi ai Revoluţiei Franceze de la 1789, care-l iubeau, chiar dacă pentru izbânda Revoluţiei au făcut să curgă sânge, au ghilotinat nenumărate capete? S-ar părea că da. Cuvintele „Dacă n-aveţi pâine, mâncaţi cozonac", spuse de Marie Antoinette oamenilor înfometaţi care îi solicitau o viaţă cât mai bună, erau, de fapt, vorbele diavolului. Iată, dar, problema. În America de Sud, devenită Latină, marele Simon Bolivar – „El Libertador" – a fost mai european decât Coroana Spaniolă, decât mulţi, mulţi dintre marii granzi de Spania care vroiau să menţină ţările respective într-o stare economică infectă? Din nou se pare că da. Ne putem extinde judecăţile astfel, şi înainte şi după. În Anglia, Cromwell, mult mai european decât Carol I Stuart. În sfârşit, dar deloc în ultimul rând, Napoleon mult mai european decât Alexandru al Rusiei, decât împăratul Austriei, decât regele Prusiei, decât coroana Angliei etc. În fapt, revoluţionarii, cu toate minusurile posibile, priveau spre viitor, iar regii, dincolo de o serie de secvenţe pozitive, priveau spre trecut. Sigur , poate este prea mult, dar ceva este. ... Merg mai departe. Nu este mai european decât mulţi conducători europeni sau din lume acel veteran viêt-cong a cărui declaraţie am citit-o de curând şi care spune: „Într-un război nu există învingători, ci doar ruine... Sunt doar cei care nu au luptat niciodată, cărora le place să discute despre cine a câştigat şi cine a pierdut în război". Şi în religia lui umanismul este o componentă şi ea exprimă o anume identitate umană, nu doar exclusiv europeană. Oricum, este clar că terorismul, această ciumă a secolului XXI, nu are cum să se identifice cu religia, în sensul ei amintit de acum. El se identifică doar cu crima. Atunci, unde să-l situăm pe Jean Jaurès? Desigur, printre cei care astăzi pot fi consideraţi cu cea mai puternică identitate europeană.

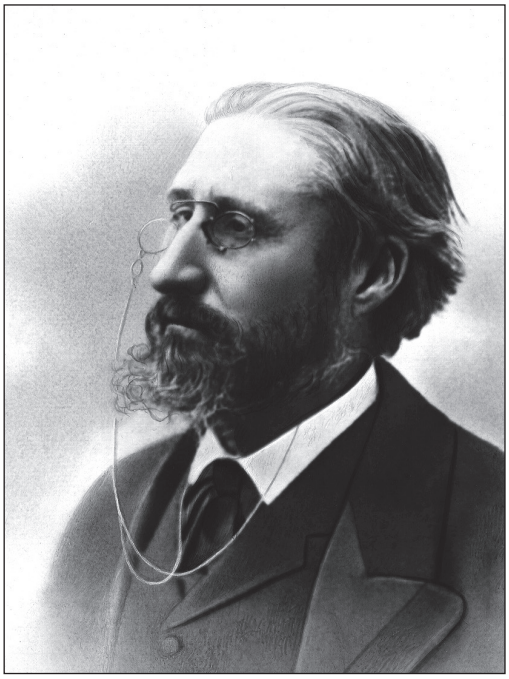
Iată, dar, problema. Să continui. În România, marele revoluţionar Nicolae Bălcescu a fost oare mai european decât mulţi dintre voievozii Principatelor Danubiene, care disprețuiau oamenii şi sărăcia? Tot, da. Sau, tot în America de Sud, în Argentina, colonelul Juan Domingo Peron şi foarte delicata sa soţie, dar atât de luptătoare, Evita Peron – am văzut pe străzile Buenos-Aires-ului un marş al unor sute şi sute de mii de oameni comemorându-le moartea, oameni pentru interesele cărora au luptat –, sau în Chile, „socialul" Salvador Allende, au fost mai europeni decât cei care, într-un fel sau altul, i-au înlăturat şi chiar i-au căsăpit? Sau decât, în Europa, în Germania, conducătorii interschimbabili ai Republicii de la Weimar? Din nou, da. Chiar dacă, repet, a curs sânge, uneori mai mult sânge, în apărarea unor idealuri sociale. Oare doctor Jivago şi chiar afaceristul Piotr Komarovski în sinea sa, personaje ale capodoperei „Doctor Jivago" al lui Boris Pasternak, nu gândeau aşa? Înţelegeau că atunci, în Rusia, exista o mică „lume de aur", osificată în bună măsură în semidoctismul ei, disprețuitoare faţă de popor, concentrată în balurile şi petrecerile ei fastuoase, în penibilul ei rasputinism, în ideea tulbure că lucrurile vor rămâne mereu astfel, şi o mare lume a mizeriei şi colbului, a neştiinţei, pe care agitatorii o trezeau la viaţă. Sigur că nu se asociau cu febra pueralã a intransigenţei roşii promovând, în general, crima severă pentru popor însă îngăduitoare pentru şefi, dar se contopeau cu deviza creştină „fii bun" şi „iubeşte-ţi aproapele"... Spania republicană apăra idealuri sociale, în vreme ce Spania lui Franco apăra şi idealuri ca atare, dar în bună măsură, interese ale capitalului neprietenos, deseori, faţă de mulţime...

Am făcut un tur al lumii în timp nu tributar unor judecăţi facile, ci datorită, direct sau indirect, unui numitor comun al problemelor avansate: religia

creştină, identitatea europeană. Nu este absolutul, dar este o ipoteză. Putem spune că religia, în sine, nutreşte identitatea europeană, după cum aceasta nutreşte religia. Dar ateismul, nu o dată întâlnit, este o credinţă? Firește, este credința de a nu crede în Dumnezeu, în divinitate. În măsura în care este umanist şi el este european. Nu a fost Voltaire european în sensul nostru, cel de acum? Cum să nu, chiar unul dintre cei mai mari. Dar Rousseau? Desigur. Din perspectiva europocentrică, Europa, în speță continentul european, este un leagăn al civilizației mondiale efective, dar şi spirituale, generând, prin actele sale, prin promovarea civilizației sale, prin impactul cu alte credințe, un real progres mondial. Globalizarea, în general, şi globalizarea progresului, în special, au pornit din Europa. Vorbind, pe etape, iată Imperiul Roman, dar şi marile descoperiri geografice, începând cu secolul XV. Pe urmă, revoluțiile industriale. De nu puține ori, aceasta s-a realizat cu chinuri şi sânge, dar, potrivit preceptelor timpului, a fost relativ firesc astfel. A fost un preț plătit şi nu un păcat. Nu s-a ucis din plăcere, din sadism, din viciu, din răzbunare, ci în numele unor, să le spunem, „principii civilizatoare". Din perspectiva zilei de astăzi, lucrurile se schimbă. Cantitatea de sânge s-a diminuat, amplificându-se dimensiunile pilduitoare ale progresului. Umanismul si toleranta se situează pe un loc de frunte. Printre altele, faptul că, în prezent, sute de mii şi milioane de oameni din fostele colonii migrează spre Europa , atât de hotărât, atât de amplu, o demonstrează elocvent.

Desigur că problema poate fi privită şi dintr-un alt punct de vedere: umanismul european, firește, dar cel asiatic, cel african – discutând doar de o primă linie de diferențiere, cea continentală – cum se conjugă oare? Abordarea mea poate fi atacată sau completată de abordări pornind, poate, mai puțin din Europa, ci din alte părți ale lumii, având alte seturi de valori şi credințe intime. Din punctul de vedere al altor religii, islamice, budiste, confucianiste se pot avansa judecăți mai mult sau mai puțin asemănătoare, dar nu ne referim în acest sens în rândurile de față.

Revenind, putem oare spune că doctrinele economice fundamentate pe social, pe solidaritate – vezi astfel fondatori precum Charles Gide, Frederic Passy, Leon Bourgeois, fondatorii cooperatismului de tip Schulze-Delitzsch, pe urmă Friederic W. Raiffaisen, şcoala engleză a cooperației etc – sunt mai europene decât liberalismul economic al cărui părinte a fost Adam Smith, pe urmă francezul Jean Baptiste Say – cel care nu credea în existența crizelor economice, deoarece, spunea el, „produsele se schimbă numai pe produse" –, David Ricardo, Heckecher, Ohlin, Samuelson, apreciatul în timp Milton Friedman ş.a.? Socialiştii (cei vestici) de astăzi sunt oare mai europeni decât liberalii de astăzi? Da, dar am destule rezerve. Sunt, astfel, din perspectiva socialului, argumente şi de „da" însă şi unele de „nu". Este, desigur, o ipoteză.

Sursă foto: http://www.biphoo.com/celebrity/charles-gide

Exceptându-l pe speculantul „diabolic" George Soros, dar care poate fi îngrădit de lege, să nu uităm, totuşi, ce afirmau mercantiliştii, „Laissez faire, laissez passer, le monde va de lui même". Că Adam Smith spunea „Il mondo va da se". Deci lumea merge de la sine, sunt legile economice obiective cele ce acționează să regleze. Tocmai pe baza acestei libertăți de acțiune, a întreprinzătorilor, s-au creat mari resurse ale dezvoltării, lumea a făcut mari progrese. Liberalismul este aspru dar competitiv, se bazează pe inițiative şi reuşite, împinge înainte. Tocmai pe această bază s-au înfăptuit marile descoperiri geografice. Tocmai pe această bază Europa şi religia ei catolică, dar apoi şi cea protestantă s-a întins din America de Nord şi de Sud până în Asia şi Australia, în Africa. Tocmai pe această bază s-au inițiat şi desfăşurat revoluțiile industriale... Şi, pe urmă, avem oare dreptul să negăm, să neglijăm realitatea că marea civilizație europeană s-a înfăptuit, în cea mai mare parte, sub sceptrul marilor împărați şi regi europeni? Sub sceptrul unor mari seniori care au reprezentat structura esențială de conducere, de evoluție la un moment dat? Nu, nu avem acest drept, moştenim şi astăzi. În pofida faptului că dintr-o astfel de perspectivă se manifesta, nu o dată, un dispreț deloc timid, chiar fățiş, brutal, față de oameni, față de săraci. Şi din toate aceste direcții, însă, totul s-a înfăptuit în numele lui Dumnezeu şi cu ajutorul lui Dumnezeu.

La noi în România s-a furat imens şi din toate părțile chiar dacă cei în cauză merg la slujbe şi pozează în cucernici.. Au suferit şi suferă cei cu valoare şi fără recompense sociale pe măsura acestei valori. Se tot

fac cercetări, deseori serioase, în ce privește verificarea tranzacțiilor, a achizițiilor dubioase. În problemele comisioanelor din contracte, a unor nume fictive și sume reale din paradisurile fiscale. În ce privește conturile secrete „ofshore". În ce privește faultarea impozitelor, tehnologiilor respective, etc. Sunt asemenea teme amintite ingrediente ale unor escrocherii patentate în plan european. Rămânând în Europa, cred și într-o metodă mai simplă. Anume, să se ia operativ măsuri hotărâte comparându-se veniturile legale cu averea acestor îmbogățiți corupți şi cinici, care trăiesc în vile de lux în țară și străinătate şi duc un trai de nababi, din banii furați de la populație, de regulă pe deasupra legilor. „Noua aristocrație" a României? Nicicum. Așa zisă, în fapt coruptă, incultă, penibilă, venală, apatridă, cu o imensă sete de furt, de îmbogățire. Trebuie văzut ce au moștenit dinainte de 1944. Ce le-a luat sau ce le-a dat sistemul comunist ca atare. Ce au dobândit sau ce au pierdut după Revoluție – cum și de ce – în țară și străinătate etc. Ne pierdem, din păcate, în fel de fel de lucruri „mici", inclusiv în mass-media, considerabil depășite de astfel de probleme reale, grave. O fi deliberat, n-o fi deliberat? Pot fi combinate cele 2 tipuri de cercetări. Oricum, avem de-aface cu un destin pe care nu-l meritām. Pe când „schimbarea", cu atât mai mult cu cât economia are stringentă nevoie de readucerea în circuitul economic a resurselor furate din interior sau cu sprijin din exterior, pentru că s-a luat și de acolo. Reacția astfel ar vădi tocmai o identitate europeană efectivă. Cea care a scos Franța la liman, Italia la liman. Cea care a scos la liman Belgia, Olanda, Statele Unite, Rusia chiar, şi nu puține alte țări.

Desigur, politica este subordonată intereselor, dar depinde cât şi cum. Şi în acest sens este o limită. Or, am fost şi suntem presați de fel de fel de diplomați care susțin interesele unor firme străine, dar se îmbogățesc şi ei abracadabrant… Dar şefii din regiile publice cu rezultate atât de slabe? Dar generali făcuți peste noapte? Dar băncile care transferă în afară profiturile? Dar politicienii cu venituri uriaşe pentru vorbe? Să nu uităm că, în perioada interbelică, mişcarea legionară, superreligioasă, discriminativă, şi, uneori, criminală, exacerbând naționalismul – „Să faci Căpitane o țară/ Ca Soarele sfânt de pe cer", dar cum, prin ce mijloace, care să fie motoarele creatoare de resurse, cum să se facă integrarea într-o Europă civilizată – şi-a alimentat forța şi interesele tocmai într-o astfel de atmosferă cupidă, coruptă, stimulată de chiar Carol al II-lea. Şi a ieşit ceea ce a ieşit. Ce fac oare decidenții noştri – în afară de cei care s-au îmbogățit şi se îmbogățesc şi ei astfel? Ce face justiția pentru a pune capăt – chiar pe baza legilor în vigoare sau altora noi –, unor astfel de probleme, pentru a nu acționa selectiv, pentru a redobândi şi pe această cale încrederea populației?

Este, dar, necesar, cred, ca atunci când discutăm de relația religie – identitatea europeană, să mutăm între cele două părți. Nu avem „rețete unice". Este necesar, cred, să avem „complici" şi „complicități" în sensul bun al cuvintelor respective, în scopul progresului, care nu vine doar dintr-o parte, ci din toate părțile. Este necesar, cred, să privim mereu spre viitor, dar fără a neglija a cunoaşte istoria, a desprinde astfel învățămintele, experiența necesară. În toate acestea excludem anarhismul, terorismul de stânga sau de dreapta, religios sau laic, islamic sau creştin ş.a. Tehnologiile superioare îl pot promova într-o largă desfăşurare. Şi să pornim de la faptul că radicalizarea oamenilor – dincolo de cei plătiți nemijlocit pentru a fi „radicali" – începe cu sărăcia, cu ignoranța, cu semidoctismul.

Iată un tablou complicat. Sunt şi părți bune, dar nu ne-am referit deosebit la ele. Implozie economică şi socială cu efecte letale? Nu cred că o dorește cineva normal cât de cât la cap. Cu atât mai mult cu cât butoaie de explozibil, unele cu fitilul aprins, sunt răspândite pe diferite paliere – de la exacerbări naționale sau, dimpotrivă, antinaționale, la mizerie, la social. De la catastrofe naturale la poluare, de la fracturi religioase la ofensiva „controlată" a ignoranței etc – în întreaga lume. Respectarea identității europene ne poate ajuta...

Selective bibliography

Dan Popescu, Istoria gândirii economice de la fiziocrați până azi / *History of Economic Thinking from the Physiocrates Until Today*, Editura Continent, Sibiu-Bucuresti, 1999;

Dan Popescu, *Istoria economică - Istoria economiei naționale* / History of National Economy, Editura Continent, Sibiu-Bucuresti, 2001;

Dan Popescu, *Amenințări pentru secolul XXI* / *Threats of the 21 Century*, Editura Continent, Sibiu-Bucuresti, 2014.